

جودی، کوهی که بنا بر قرآن کریم، کشتی نوح پس از طوفان بر آن قرار گرفت.

۱) در منابع جغرافیایی و تاریخی. در جنوب شرقی ترکیه کوهی به همین نام وجود دارد که آن را همان کوه مذکور در قرآن (هود: ۴۴) می‌دانند. این کوه با ارتفاع حدود ۲۱۰۰ متر، در مشرق ولایت ماردین^۳، در چهل کیلومتری شمال شرقی جزیره ابن عمر^۴ قرار دارد و در بیشتر ایام سال پوشیده از برف است. رود هیل، از ریزابه‌های رود دجله، از این کوه سرچشمه می‌گیرد. علاوه بر اشاره قرآن کریم به داستان کشتی نوح (ببخش دوم مقاله)، برخی مورخان و جغرافی‌نویسان نیز در این باره مطالبی نوشته‌اند (دینوری، ص ۱؛ ابن خردادبه، ص ۷۶؛ مسعودی، ج ۱، ص ۴۴-۴۳؛ مقدسی، ص ۱۳۶). یعقوبی (متوفی ۲۸۴؛ ج ۱، ص ۱۴-۱۵) تاریخ شروع طوفان («سرطان طالع بود، خورشید، ماه، زحل، عطارد و رأس در آخرین دقیقه حوت گرد آمده بودند»)، سوار شدن حضرت نوح و یارانش در کشتی (اول ماه رجب) و تاریخ نشستن کشتی بر کوه جودی (ماه محرم) را تعیین کرده است (برای اطلاع درباره دیگر روایتها ← طبری، سلسله ۱، ص ۱۹۷-۱۹۸؛ ابن بابویه، ج ۲، ص ۵۹۸؛ لسترنج^۱، ص ۹۴).

در قرن سوم، ابوحنیفه دینوری (همانجا) جودی را کوهی در ناحیه باقردئی و باژندئ از سرزمین جزیره [ابن عمر] دانسته است. به نوشته طبری (متوفی ۳۱۰؛ سلسله ۱، ص ۱۸۹)، نوح در این ناحیه قریه‌ای به نام ثمانین بنا کرد که مشتمل بر هشتاد خانه بود برای هشتاد نفری که به همراه او در کشتی بودند. این محل تا زمان طبری برپا بوده و سوق الثمانین خوانده می‌شده است (همانجا).

اصطخری در اواخر قرن چهارم، هنگام ذکر دیار جزیره، از کوه جودی نیز نام برده است (ص ۷۸). در همین سده، جیهانی (ص ۱۹۵) و مؤلف حدود العالم (ص ۳۳) جایگاه این کوه را در نزدیکی نصیبین ضبط کرده‌اند. مسعودی (متوفی ۳۴۵ یا ۳۴۶) در مروج الذهب (ج ۱، ص ۴۳-۴۴) نوشته است که جودی کوهی در سرزمین باسورین (این موضع و دو موضع دیگر، بازندئ^۵ و باقردئ، هر سه یک مجموعه در جزیره‌اند) و جزیره ابن عمر در موصل است. به نوشته او (همانجا)، بین جودی و دجله هشت فرسنگ فاصله، و تا زمان مسعودی جای نشستن کشتی نوح بر جودی مشخص بوده است. به گزارش شایستگی (متوفی ۳۸۸؛ ص ۳۰۹)، فاصله کوه جودی با جزیره ابن عمر هفت فرسنگ بوده است.

در قرن پنجم، ناصر خسرو (متوفی ۴۸۱؛ ص ۳۱) نوشته است که کشتی‌سازان حقیقا^۶، کشتیهایی به نام جودی می‌ساختند و به

نوشته بکری (متوفی ۴۸۷؛ ج ۲، ص ۶۳)، کوه جودی، یکی از پنج کوهی بود که حضرت آدم در مکه، خانه را از سنگهای آنها بنا کرد (نیز ← مجمل التواریخ و القصص، تألیف در ۵۲۰، ص ۴۸۲). در قرن ششم، ادریسی (متوفی ۵۶۰؛ ج ۲، ص ۶۶۴) از این کوه با نام جبل ثمانین (← ادامه مقاله) یاد نموده و محمد بن محمود طوسی (ص ۱۶۸) به هفده در مسجد نوح در بالای کوه جودی اشاره کرده است.

به نوشته یاقوت حموی (متوفی ۶۲۶؛ ذیل ماده)، حضرت نوح مسجد و قربانگاهی بر بالای کوه جودی بنا کرده که مسجد تا زمان او باقی بوده است. وی (ذیل «آزدمشت») همچنین از قلعه‌ای به نام آزدُمشت در این کوه نام برده و افزوده است که این قلعه متعلق به حاکم موصل بود و زمانی که اهالی آن بر ضد معتضد عباسی (حک: ۲۷۹-۲۸۹) شورش کردند، به قلعه اردمشت پناه بردند و پس از آنکه معتضد قلعه را محاصره کرد، جنگلی تسلیم وی شدند. گویا در زمان یاقوت این قلعه به گواشی معروف بوده است. ناصرالدوله حمدانی (حک: ۳۰۸-۳۵۸) این قلعه را بازسازی کرد (همانجا).

زکریا قزوینی (متوفی ۶۸۲؛ ص ۲۸۳، ۳۶۹) جودی را در اقلیم چهارم ضبط کرده است.

در قرن هشتم، ابوالفداء (متوفی ۷۳۲؛ ص ۶۹، ۲۸۳) طول این کوه را سه روز یا جهت جنوبی - شمالی و ارتفاع آن را نیم روز در شمال موصل ضبط کرده و نوشته که جبل نصیبین همان کوه جودی است که سرسبز است و در آن بلوط می‌روید (نیز ← حافظ ابرو، ج ۱، ص ۱۸۸). به نوشته ابن بطوطه (متوفی ۷۷۹؛ ج ۱، ص ۲۴۵)، کوه جودی از شهر جزیره ابن عمر دیده می‌شود. سوق الثمانین یا دیرالجودی اولین مقامی بود که بعد از طوفان نوح بر روی زمین بنا گردید و اکنون ویران است (مجمل التواریخ و القصص، ص ۱۸۶؛ حمدالله مستوفی، ص ۱۰۵). سوق الثمانین را هشتاد تن از یاران حضرت نوح بنا کردند و چون تعداد آنها هشتاد تن بود به ثمانین معروف شد. در این روستا چهل گنبد و زیر هر گنبد قبر یکی از مسافران کشتی هست. این گنبدها مشهد بزرگی به شمار می‌آیند که بعدها مزار مسلمانان شدند و همه ساله، سه روز متوالی، در آنجا گرد می‌آیند (مسعودی، ج ۱، ص ۴۴؛ حمیری، ص ۱۵۰؛ غندوز، ص ۳۰۶؛ ابن اثیر، ج ۱، ص ۷۳).

در بالای کوه جودی دیری به نام دیرالسفینه وجود دارد که در آنجا نیز همه ساله مسیحیان و مسلمانان در ماه اوت جمع می‌شوند و جشن سفینه نوح را برپا می‌دارند (غندوز، ص ۳۰۶-۳۰۷). در ۷۶۵، هم‌زمان با برگزاری جشن سفینه، رعد

1. Le Strange

KAYNAKÇA

- Asafyev B.V. Muzikalnaya Forma Kak Proses. Muzgiz Moskva, 1963.
Ali Zade A.F. O Nekotorix Voprosax İğrı Na Skripke. (Metodiçeskiye Rekomendasi), Baku, 1981.
Bektaş T. Başlangıç Viyola Eğitime İlişkin Yeni Bir Yaklaşım ve Model Önerisi (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2004.
Bıkova E.V. Estetiçeskaya Suşnost Muzikalnoy İntonasii (Avtoreferat Kand. Diss.), Moskva, 1969.
Fleş K. İskusstvo İğrı Na Skripke. 1-2 toma, Muzıka, Moskova 1964.
Kurbanov B.O. İcracılık Sanatının Estetik Sorunları. Atatürk Üniversitesi. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, sayı:6, Erzurum, 2000.
Maykapar S.M. Muzikalny Slux, Yego Znaçeniye, Priroda, Osobennosti i Metod Pravilnogo Razvitiya. Petrograd, 2-oe izd., 1915.
Menuhin Y. And Primrose W., Violin and Viola, New-York, 1976.
Uçan A. Keman Ders Kitabı (4 ciltte), Devlet Kitapları, Ankara, 2005.

Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı: 19, Erzurum 2007.

12 FEB 2010
KİMLİNE YAYINLANDI
KİMLİNE YAYINLANDI

-Ağrı Dağı (010761)
-Cudi Dağı (030606)

KLASİK İSLAM COĞRAFYACILARINA GÖRE 'AĞRI ve CÜDİ DAĞLARI'

Doç. Dr. M. Hanefi PALABIYIK**

Özet

VIII. yüzyılın başlangıcından itibaren Müslüman coğrafyacılar, diğer birçok yerlere ek olarak, Ağrı Dağı hakkında az da olsa bir takım bilgiler vermişlerdir. Bu çalışmada, klasik coğrafya kitaplarının Ağrı Dağı, ve onunla ilgili olduğu kadarıyla Cudi Dağı hakkında verdikleri bilgiler sunulmuştur. Bunlara, orta çağdaki batılı bazı seyyahların ve modern araştırmacıların konu hakkında vermiş oldukları bilgiler de ilave edilmiştir. Bu sebeple klasik bilgilerin ışığında modern iddiaların karşılaştırılmasına imkân bulunmuş ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

1. Klasik coğrafya eserlerinde Büyük ve Küçük Ağrı dağları, 'Cebelu'l-Hâris' ve Cebelu'l-Huveyris' olarak geçmektedir.

2. el-Hâris dağı çok yüksek, tepesine çıkılması imkânsız ve karlıdır. Yerleşime uygun olmamakla birlikte, çevre halkı el-Hâris veya el-Huveyris dağının eteklerindeki ormanların odun ve hayvanlarından istifade ederler.

3. Nuh Peygamberin gemisinin karaya oturduğu yer 'Cudi' dağıdır. Cudi dağı da Musul bölgesinde 'Cezirutu İbni Ömer'dedir.

4. Nuh Peygamber ve çocuklarının inşa ettiği 'Semânîn' köyü, Cudi dağı eteklerindedir.

5. 'Karda' (Gordyene= Süryanice: Kardu, Ermenice: Kordukh) bölgesi, Cudi dağının bulunduğu yerdir.

6. Örnek aldığımız Batılı seyyahların ifadelerinin, Ermeni-Hıristiyan inanç ve geleneklerine uygun olarak kaleme alındığı müşahade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ağrı, Cudi, seyyâh, coğrafya, Nuh, Nuh'un Gemisi, Ermeni

* Bu makale, "I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu (7-11 Eylül 2005-Doğubayazıt)"na sunulan tebliğin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi. (hanefim@atauni.edu.tr, hanefim@yahoo.com)

of intercessory disputation on behalf of the soul (q.v.; Q 4:109), which invariably involves matters of repentance (*tawba*, see REPENTANCE AND PENANCE), intercession (q.v.; *shafā'a*) and compassion (*rahma*). Not all Sunnī schools accept the possibility of prophetic intercession (*shafā'a*), and those who do argue about whether it applies only to Muḥammad or to all prophets. The Shī'a, on the other hand, accept this doctrine without question and also extend it to the Imāms (see IMĀM; SHĪ'ISM AND THE QUR'ĀN). Although Q 4:64 elucidates the concept of intercession (*shafā'a*), mentioning the Prophet's role, other verses, such as Q 16:111, speak of the "day that every soul shall come debating on its own behalf."

In conclusion, it may be said that although the final, eschatological judgment dominates the qur'ānic discourse, the concept is not absent from discussions of the present world, in which humans are called to judge fairly, and by what is best.

Arzina R. Lalani

Bibliography

- Primary: Abū l-Baqā' al-Kaffawī, Ayyūb b. Mūsā, *al-Kulliyāt*, ed. 'A. Darwīsh and M. al-Miṣrī, Beirut 1998; 'Alī b. Muḥammad al-Walīd, *Tāj al-'aqā'id wa-ma'dan al-fawā'id*, Beirut 1967; Bāqil-lānī, *Kitāb al-Tamhūd*, ed. R.J. McCarthy, Beirut 1957; Baydāwī, *Anwār*; Dāmaghānī, *Wujūh*; *Lisān al-'Arab*, Beirut 1955-6; al-Nu'mān, Abū Ḥanīfa (al-Qaḍī), *Ta'wīl al-da'īm*, ed. M.H. al-A'zamī, Cairo 1968-72; Qummī, *Tafsīr*, 2 vols., Beirut 1968; *Rasā'il Ikhwān al-Ṣafā'*, ed. Kh. Zirīklī, 4 vols., Cairo 1928; Ṭabarī, *Tafsīr*, ed. 'Alī; *Tāj al-'arūs*, 10 vols., Cairo 1306-7; Zamakhsharī, *Kashshāf*, 4 vols., Beirut n.d.
- Secondary: M.M. Bar-Asher, *Scripture and exegesis in early Imāmī Shiism*, Jerusalem 1999; D. Gimaret, *Les noms divins en Islam*, Paris 1988; Izutsu, *God*; Jeffery, *For vocab.*; M. Khadduri, *The Islamic concept of justice*, Baltimore 1984; Lane; J.D. McAuliffe, 'Debate with them in a better way.' The construction of a qur'ānic commonplace, in A. Neuwirth et al. (eds.), *Myths, historical archetypes and symbolic figures in Arabic literature*, Beirut 1999, 163-88; J. Schacht, *An introduction to Islamic law*, Oxford 1974.

Jūdī
 jagari: William M. Brinner-

Mount (Jabal) Jūdī, also written Djūdī (modern Turkish, Cudi), the name of a mountain mass and its highest point in SE Turkey, near the borders of Iraq (q.v.) and Syria (q.v.). Mount Jūdī is attested once in the Qur'ān, at Q 11:44, as al-Jūdī, the site where Noah's (q.v.) ark (q.v.) rested on dry land after the flood (see MYTHS AND LEGENDS IN THE QUR'ĀN; SCRIPTURE AND THE QUR'ĀN; GEOGRAPHY). There has been considerable disagreement about the actual site to which this story refers. Largely due to western Christian misinterpretation of the Hebrew "hārē Arārāt," literally "mountains of Ararat" (*Gen* 8:4), as Mount Ararat (q.v.), the passage has been interpreted as referring to a single mountain since about the tenth century. Thus, the tallest mountain near the present-day border of Turkey with Armenia, once known as Masik, came to be named Mount Ararat and is generally identified today as the site of the ark's landing. In the Hebrew scriptures the name Ararat was actually the Hebrew rendition of Urartū, the name of the ancient kingdom that covered the territory of eastern Turkey, and included both mountains, today's Ararat and Jabal Jūdī. This extensive mountainous area has been known variously as Qardū in Aramaic and Syriac texts; Gordyene by Greek, Roman, and later Christian writers; and Kordukh in Armenian. The Jewish-Aramaic *Targum Onkelos*, possibly based on an earlier Babylonian tradition, translates the Hebrew of Genesis 8:4 as "ṭurē Qardū" ("mountains of Qardū") and later rabbinic sources have generally described Qardū as the mountains where the ark rested (cf. Ṭabarī, *History*, 366 n. 1137). The variant forms of this name led some scholars to connect Qardū wrongly with Kurd and Kurdistan, despite the difference between K and Q.

According to Yāqūt (*Mu'jam*, ii, 144-5).

(طبرسی، ۲۸۲/۵؛ قرطبی، ۴۲/۹؛ نیز نک: طبری، تفسیر، ۱۵/۳۱۵).
اما در اکثر روایات، آن را نامی برای کوهی بنا جغرافیایی
مشخص ذکر کرده‌اند.

براساس روایات اخیر، جودی کوهی است در جزیره ابن عمر
در سرزمین موصل در شرق دجله (ابن قتیبه، همانجا)، و در همین
راستا به امید هم اشاره شده (ابن منظور، ماده جود) و ظاهراً در
پی تحریف «آمد» است که در روایتی مکان این کوه در آمل [!]
دانسته شده است (نک: بیضاوی، ۲۳۷/۳). در روایتی دیگر، جودی
کوه یا یک وادی در اجا، منطقه زیست قبیله طی است (یاقوت،
۱۸۰/۲؛ ابن منظور، ماده حسن). از موضوعات قابل توجه روایات
شیعی است که با اشاره به مکان جودی، آن را جایی در منطقه
کوفه نزدیک مزار امیرالمؤمنین علی(ع) ذکر کرده‌اند (مازندرانی،
۳۶۱/۸) و یا آن را با فرات کوفه یکی انگاشته‌اند (کلینی، ۲۸۱/۸؛
عیاشی، ۱۴۶/۲).

با فزونی این دست روایات، اشاراتی به مناطقی مربوط به
شام و جزیره ابن عمر همچون سخن گفتن از باقردی و باسوری
به عنوان محل جودی دیده می‌شود (مسعودی، ۳۴/۱؛ ابن جوزی،
۱۰۸/۴؛ ابوعبید، ۴۰۳/۱).

فارغ از روایاتی که درباره جودی در منابع آمده، واقعیت آن
است که به هر حال، اشارتها به جزیره ابن عمر می‌تواند ریشه در
واقعیتی جغرافیایی داشته باشد و آن وجود کوهی در این منطقه
معروف به جودی است که سفرنامه‌نویسان و جغرافی‌نویسان
مسلمانان هم در طی قرون بدان اشاره کرده‌اند. برای نمونه‌هایی
از این دست یادکردهای جغرافیایی می‌توان به کتاب *حدود العالم*
(ص ۳۳)، و نیز *مسالك الممالک اصطخری* (ص ۷۸)، *اشکال*
العالم منسوب به جیهانی (ص ۱۹۵) و *نزهة المشتاق* ادریسی
(۶۶۴/۲) اشاره کرد (نیز نک: واقدی، ۱۶۵/۲؛ ابن جیبیر، ۱۷۰/۱؛
ابن بطوطه، ۲۵۶/۱؛ ابن کثیر، *البدایة* ...، ۴۳/۱۳).

در منابع روایی که به دلیل بیان قصص حضرت نوح(ع)، به
کوه جودی هم پرداخته‌اند، افزون بر آنکه از وجود تکه چوبهایی
از کشتی نوح(ع) بر بالای کوه جودی سخن گفته‌اند (قرطبی،
۲۶۳/۱۸؛ سیوطی، ۲۶۷/۸)، برخی قریدها و اماکن مذهبی ساخته
شده در پیرامون این کوه را نیز ذکر کرده‌اند. بر اساس این
روایات، چون کشتی بر جودی نشست و آن حضرت با همراهانش
که ۸۰ نفر بودند، به سلامت از طوفان رهایی یافتند، به شکرانه
در پای آن کوه شهری بنا کردند که با توجه به شمار یاران، آن
را ثمانین یا ثمانون نام نهادند و این نخستین شهر ساخته شده پس
از طوفان است (طبری، تاریخ، ۱۱۸/۱؛ ابن بابویه، *الخصال*، ۵۹۸؛
نیز نک: «گزیده‌ها ...»، ۱۷۵-۱۷۴). سخن از بنای دیری بر بالای

زبان ترکی تألیف شد. جودت پاشا بعدها متن آن را ساده‌تر کرد و
با نام قواعد ترکیه یا ترتیب جدید قواعد عثمانیه به چاپ رساند.
این کتاب به زبان آلمانی نیز ترجمه شده است (همان، VII/449؛
کارا علی اوغلو، II/132؛ یورسالی، همانجا؛ آقشین، 354).

جودت پاشا به فارسی نیز شعر می‌سرود و تخلص «وهبی»
داشت. دیوان اشعار او به ترکی و فارسی، شامل قصاید و
غزلیات در کتابخانه بلدیه (شهرداری) استانبول موجود است
(همانجا؛ جودت پاشا، IV/13-14).

مأخذ: جودت، احمد، تاریخ، استانبول، ۱۳۰۹ق؛ نیز:

Akif Aydın, M., «Osmanlı hukuku», *Osmanlı devleti ve medeniyeti tarihi*, ed. E. İhsanoğlu, Istanbul, 1994, vol. I; Akşin, S., «Dünya ve bilim tarihi (1839-1908)», *Türkiye tarihi (Osmanlı devleti, 1600-1908)*, Istanbul, 2008; Bursalı, M. T., *Osmanlı müellifleri*, ed. A. F. Yavuz and İ. Özen, Istanbul, 1978; Cevdet Paşa, A., *Tezâkir*, ed. C. Baysun, Ankara, 1986; İA; İhsanoğlu, E., «Osmanlı eğitim ve bilim kurumları», *Osmanlı devleti ve medeniyeti tarihi*, Istanbul, 1998, vol. II; Karal, E. Z., *Osmanlı tarihi*, Ankara, 1983; Karaalioglu, S. K., *Türk edebiyatı tarihi*, Istanbul, 1982; Kurdakul, S., *Sairler ve yazarlar sözlüğü*, Istanbul, 1985; Levend, A. S., *Türk edebiyatı tarihi*, Ankara, 2008; Lewis, B., *The Emergence of Modern Turkey*, London, 1968; Ortaylı, İ., «Tanzimat devri ve sorası idari teşkilat», *Osmanlı devleti ve medeniyet tarihi*, ed. E. İhsanoğlu, Istanbul, 1994, vol. I; Shaw, S. J. and E. K. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Cambridge etc. 1977; *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi*, Istanbul, 1993.
علی اکبر دیانت

جودی، کوه، نام جایی در قرآن کریم که در قصه حضرت
نوح(ع) کشتی او پس از گذر از طوفان بر بالای آن قرار گرفته،
و به امن رسیده است.

این نام تنها در قرآن کریم در آیه ۴۴ از سوره هود(۱۱) دیده
می‌شود. بر این اساس، آن زمان که به خواست الهی، آنها از
طغیان باز می‌ایستادند و طوفان فرو می‌نشاند، به فرمان پروردگار
امکان استوا و استقرار نوح(ع) و همراهانش بر جودی فراهم
می‌آید. توصیف و شرح این مفهوم قرآنی در روایات، سبب
گسترش روایی این قصص گشته است. بر این پایه، آن حضرت
پس از یک ماه (طوسی، *التبیان*، ۴۹۲/۵؛ ابن کثیر،
تفسیر ...، ۴۴۸/۲)، ضمن اطمینان یافتن از پایان پذیرفتن طوفان،
با همراهانش از کشتی پیاده می‌شوند و به شکرانه در پای آن
کوه شهری بنا می‌کنند.

یادکرد گذرای قرآن کریم سبب شده است تا از همان زمان
نزول، چیستی و منشأ این واژه مورد پرسش قرار گیرد و در
شمار واژگان غریب قرآن جای گیرد (برای نمونه، نک: ابن
یزیدی، ۷۹؛ ابن قتیبه، ۲۰۴؛ ابوبکر سجستانی، ۱۶۹؛ ابوحیان،
۴۳). در معنایی آن برخی چنین گفته‌اند که چون پس از طوفان
سخت، عدل، رحمت و «جود» جایگزین شد، نام آن را جودی
نهادند (مثلاً نک: بقاعی، ۲۹۱/۹). در روایات عموماً جودی را
یک نام دانسته‌اند؛ برخی آن را نامی عام برای تمامی کوهها